

VZGOJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ ZA PRIHODNOST NAŠIH OTROK

Ob izteku »Desetletja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR)« se ddr. Barica Marentič Požarnik, tokratna gostujoča urednica, zaslužna profesorica in ugledna borka za uveljavitev VITR, upravičeno sprašuje, kaj je prineslo desetletje intenzivnih prizadevanj oz. kje smo ta trenutek. Kako nam – rečeno z Gro Harlem Brundtland – uspeva zadovoljevati »sedanje potrebe, ne da bi ogrozili možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb«, in kako prispevamo k temu v šolstvu?

Vprašanje je še toliko bolj umestno, ker – kot ugotavlja Marentič Požarnik – v Sloveniji tovrstne pobude segajo bistveno več kot 10 let nazaj: dolga tradicija okoljske oz. ekološke vzgoje v društvih, civilnih iniciativah in šolah, mreža ekošol, zdrave in Unesco šole, šolska energetska mreža, koordinatorstvo in sodelovanje šol v mednarodnem projektu Okolje in šolske iniciative, ustanovitev medpredmetne kurikularne komisije za okoljsko vzgojo in pozneje programske skupine VITR (ki je pripravila Smernice VITR) ter v času zadnje posodobitve učnih načrtov še ustanovitev predmetne razvojne skupine za spremljanje in posodabljanje učnih načrtov za t. i. kroskurikularno tematsko področje okoljska vzgoja. Piciga pa navaja, da je bilo v letih 2007–2009 potrjenih več študijskih programov, ki jih je v okviru dodiplomskega in podiplomskega izobraževanja izvajalo 6 visokošolskih zavodov, in sicer s področij okolja oz. varstva okolja, ekologije, znanosti o okolju, naravovarstva, ekoremediacij. Do nedavna je na Zavodu RS za šolstvo to področje obravnavala samostojna revija Okoljska vzgoja v šoli.

Kljub tolikšnim prizadevanjem za okoljsko ozaveščanje v šolskih klopeh pa raziskave ugotavljajo presenetljivo nizko stopnjo tovrstne ozaveščenosti. Tako Skribe Dimec s Pedagoške fakultete poroča, da je raziskava, opravljena na populaciji študentov tretjega letnika razrednega pouka pokazala, da imajo le-ti relativno nezrela pojmovanja o trajnostnem razvoju in vzgoji zanj, kar je posebej zaskrbljujoče, saj iz tega izvira vrtenje v »začaranem krogu«. Navaja tudi anekdotske primere popolnega nerazumevanja, kjer študenti pojmujejo trajnostni razvoj kot skrb za svoje vseživljenjsko učenje ali pa kot skrb za kakovostno učenje učencev. Nekoliko bolj obetavni so sicer rezultati podobne študije, o kateri pišejo Erjavšek, Kostanjevec in Lovšin Kozina, opravljene pri študentih prvega in tretjega letnika gospodinjstva, ki so pokazali statistično pomemben porast zrelosti pojmovanj od prvega do tretjega letnika.

Tako Marentič Požarnik kot Skribe Dimec v pojasnilo utemeljujeta, za kako zelo kompleksne procese, ki presegajo običajno šolsko učenje, gre pri razvijanju »ekosistemskega mišljenja« (in ravnanja). Skribe Dimec ilustrira, kako niti konstruktivistični pristop pri poučevanju ne prinese nujno pričakovanih sprememb pojmovanj pri študentih razrednega pouka, kar kaže, za kako občutljive procese gre pri tem. Avtor koncepta čustvene inteligence Goleman je vpeljal celo pojem ekološke pismenosti, ki vključuje emocionalno, socialno in ekološko inteligentnost. Marentič Požarnik pa o tem zapiše, da »gre za drugačen način razmišljanja, kot je analitično, ki smo ga vajeni, saj je bolj usmerjeno v odnose med pojavi kot v posameznosti, terja spoznavanje mreže součinkovanj in različnih odnosov med pojavi, ne le linearnih /.../.«. Zato je izjemno pomembna ugotovitev, da »Izobraževanje za trajnostni razvoj vključuje tudi družbene vidike in je v pozitivnem smislu politično angažirano, saj ustvarja vizijo poštene, neodvisne, solidarne družbe. VITR krepi državljansko zavest, odpira šolo v okolje in usposablja učence za odgovorno akcijo« ter je, kot zapiše Skribe Dimec, utemeljeno v naslednjih vrednotah: varstvo okolja, kakovost življenja, medgeneracijska pravičnost in znotrajgeneracijska pravičnost. Piciga z Ministrstva za kmetijstvo in okolje in Državlanske pobude za Integralno zeleno Slovenijo pa dodaja, da mora učenje za prihodnost VITR postaviti v kontekst t. i. zelenega in krožnega gospodarstva kot odgovora na izčrpavanje naravnega kapitala. Kot piše Piciga, gre pri zelenem gospodarstvu za »gospodarstvo, ki

je nizkoogljično, učinkovito z viri in socialno vključujoče (UNEP, 2011). Torej vodi do izboljšane blaginje ljudi in socialne pravičnosti, hkrati pa občutno zmanjšuje okoljska tveganja in ekološka pomanjkanja.«

Tako je za presojo učinkov vzgoje za trajnostni razvoj odločilno, ali je prišlo do spremembe miselnosti oz. do premika »/.../ v filozofiji, ciljih in izvajanju okoljske vzgoje in v širjenju njenega poslanstva iz 'okoljevarstvene' v širšo paradigmo trajnostnega razvoja, ki vključuje družbene, kulturne in ekonomske vidike.« To je še posebej pomembno, ker se izraz »vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj« še sploh ni docela uveljavil, ampak v zdravorazumskem žargonu še vedno vztrajajo termini kot okoljska vzgoja, okoljevarstvena vzgoja, okoljsko ozaveščanje in ekološka vzgoja, ki kažejo na njegovo zoženo razumevanje.

Kaj takšna kompleksna izhodišča pomenijo za šolsko prakso? Učence naj bi v čim večji meri spodbujali, da problematizirajo vprašanja, povezana z življenjskim slogom oz. z vzorci potrošnje (npr. nakupovalne navade), da spoznavajo vpliv tega na naravne vire in življenjske razmere proizvajalcev in da – na najbolj temeljit (da ne rečemo radikalen) način – razkrivajo tudi konfliktne interese oz. družbenoekonomske vzvode in razmerja moči/kapitala, ki botrujejo tako problematičnim praksam. Kot opozarja Marentič Požarnik: »Ti konflikti se kažejo tako na individualni ravni (med nezdružljivimi željami in potrebami posameznika – po zdravju, udobju, varnosti, prestižu ...) kot tudi na ravni konfliktov med posamezniki in skupinami na lokalni, nacionalni in globalni ravni, med silami tržišča in interesi kapitala na eni ter nosilno sposobnostjo planeta na drugi strani.« Z omembo interesov kapitala Marentič Požarnik zadane v srž problema, ki ga lahko povzamemo z naslednjim ključnim vprašanjem (ne le za učitelje in šole, pač pa za vse človeštvo): kaj v obstoječih družbeno ekonomskih razmerjih predstavlja strukturno nepremostljivo oviro za udejanjanje trajnostnega razvoja oz. kakšne spremembe bodo v družbi nujne, če naj bi se zares in dosledno uveljavilo načelo socialne pravičnosti in blaginje za vse.

Kakšen pouk to terja? Kot piše Marentič Požarnik, učenje v resničnem svetu predpostavlja razumevanje (znanstvenih pojmov, povezanih s trajnostjo), prenosljivost in avtentičnost učne izkušnje, opolnomočenje učencev (sodelovanje pri oblikovanju trajnostne prihodnosti) ter utemeljenost na vrednotah, »ki vplivajo na naše mišljenje in odločanje in ki naj jih ne bi obvladovale težnje po moči in obvladovanju, ampak spoštovanje in odgovornost do narave, do soljudi, prihodnjih generacij, do dosežkov preteklosti ...«. Pomembna pa je tudi skupna okvirna ideja, »da se učenci v posameznih izkušnjah ne izgubijo«. Marentič Požarnik s tem v zvezi govori tudi o izkustvenem in o inovativnem učenju, ki spodbuja inteligentno predvidevanje in sodelovanje (s širšo skupnostjo). Skribe Dimec pa opozarja tudi na nenadomestljivo vrednost konstruktivističnega pristopa v zvezi s poučevanjem za TR.

Nekaj idej, kako takšno učenje doseči v praksi, prinašajo tokratni primeri. Tako Lepičnik Vodopivec predstavlja namige za vrtce, Silan opiše koncept in delovanje legendarnih ekošol, priložnosti za srednješolski in višješolski pouk pa prepričljivo ilustrirata članek Mojce Orel (gimnazija) in članek avtoric Vižintin ter Maček Jerala (biotehniški center). Zelo nazoren je tudi prikaz s področja izobraževanja odraslih, ki izpostavlja pomen neformalnega izobraževanja odraslih za VITR na primeru študijskih krožkov, ki jih koordinirajo Andragoški center in agrarne skupnosti.

Za bolj prepričljive učinke na tem področju pa bo v prihodnosti potreben bolj strateški pristop, med drugim – kot lahko razberemo pri tokratnih avtorjih – večja povezanost pobud za trajnostni razvoj pri nas, več kontinuitete državne in šolske politike (Marentič Požarnik), obravnava kulture kot četrtega stebra paradigme trajnostnega razvoja – ob gospodarski rasti, socialni vključenosti in okoljski uravnoteženosti, spodbujanje sodelovanja javnosti in trajnostna potrošnja (Piciga) in ne nazadnje, kot na iskrič način sporoča v rubriki Polemično Šorgo, bi si trajnostni razvoj zaslužil lastno »okoljsko kompetenco, če izpostavimo, da je med temeljnimi družbenimi izzivi, tako v sedanjosti kot v prihodnosti, balansiranje med razvojem in nosilno kapaciteto okolja«.

*Dr. Zora Rutar Ilc,
odgovorna urednica*